

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**ROZVÍJENÍ HUDEBNÍHO A RYTMICKÉHO
CÍTĚNÍ U DĚTÍ
OD 1 ROKU DO 4 LET**

Vedoucí práce: Mgr. Karel Ochozka

Autor práce: Lucie Lošková
Studijní obor: Pedagogika volného času
Ročník: třetí

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

25.3.2011

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Karlu Ochozkovi za cenné rady, připomínky
a metodické vedení práce.

OBSAH

Úvod.....	5
TEORETICKÁ ČÁST.....	7
1 Psychologický rozvoj dítěte od jednoho roku do čtyř let	7
1.1 Emoční vývoj jedince	7
1.2 Paměť	8
1.3 Vývoj motoriky	9
1.4 Vývoj vlastní identity.....	10
2 Rozvoj hudebního vnímání a vyjadřování	11
2.1 Puls.....	12
2.2 Ticho	12
2.3 Aspekty zpěvu.....	13
2.3.1 Hlas.....	13
2.3.2 Dech.....	14
2.3.3 Vysoké, hluboké, hlasité, slabé tóny	15
2.3.4 Jak zlepšit zpěv dětí?	15
2.4 Motorické odezvy na hudbu	17
3 Rozvoj hudebních schopností.....	18
3.1 Metrum, rytmus, puls, tempo	19
3.2 Tónová barva a tónová výška	20
3.3 Tonální, harmonické a rytmické cítění	20
3.4 Hudební sluch	21
3.5 Hudební paměť	22
3.6 Hudební nadání a talent	23
3.7 Hudebně zázračné děti	24
3.8 Poruchy hudebních schopností	24
PRAKTICKÁ ČÁST	26
1 Představení Mateřského centra Borovánek.....	26
2 Představení dětí	28
3 Hudební projekt.....	31
3.1 PODZIM	31
3.2 ZIMA	34
3.3 JARO.....	36
3.4 LÉTO	38
Závěr	41
Seznam použitých zdrojů.....	42
Seznam příloh.....	44
Přílohy	45
Abstrakt.....	51
Abstract	52

Úvod

Následkem civilizačních vlivů se pomalu snižuje citlivost našeho sluchu. Jsou nám nabízeny stále silnější zvuky a tomuto ataku se ucho snaží bránit. Logicky tím, že některé zvuky vytěsňuje a přestává je vnímat. Hudba už je dnes vnímána jen jako zvuková kulisa a ucho zachytí pouze často se opakující melodie, výrazné rytmy či zajímavé texty. Složitou hudbu dítě není schopno přijmout, je pro něj pouze shlukem zvuků, které podvědomě vytěsňuje. Proto je velmi důležité, aby maminka svému dítěti zpívala jednoduché jednohlasé písničky. Dítě si může broukat s ní a je spokojené. Při této „komunikaci“ se prohlubuje vzájemný citový vztah matky a dítěte a prožívají pocity bezpečí a klidu. Tyto okamžiky jsou velmi důležité a pro dítě velice příjemné. Je potom schopné si broukat samo a hrát si s vlastním hlasem. Čas strávený zpěvem je dnes spíše pouze pojmem než každodenní aktivitou. Dospělý by měl být pro dítě vzorem. Měli by se spolu věnovat hudbě a vnímat společně zvuky a pravidelné rytmy dění kolem sebe.

Rozhodla jsem se zpracovat téma rozvoje hudebnosti dětí proto, že pracuji s dětmi v předškolním věku a vidím, že potřeba hudebních zkušeností je velmi aktuální. Děti zpívají moc rády, jen je nezbytné se jim v této oblasti věnovat a rozvíjet jejich hudební schopnosti.

Tato práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. První kapitola teoretické části pojednává o psychologickém rozvoji dítěte, o vývoji jeho paměti, řeči a vlastní identity. Další se týká rozvoje hudebního vnímání a vyjadřování. Velkou součástí tvoří problematika zpěvu - toho, jak by měly děti dýchat, jaká cvičení jsou vhodná pro správné tvoření hlasu a dynamiky a především toho, jak by se mohl zpěv dětí vyvíjet. Tato kapitola poukazuje také na účinky hudby, motorické odezvy i pozitivní účinky, které využívá muzikoterapie. Poslední kapitola se věnuje rozvoji hudebních schopností a seznamuje nás s vlastnostmi tónů, tonálním, harmonickým a rytmickým cítěním. Zabývá se také kvalitou hudebního sluchu, nadměrně nadanými dětmi a také poruchou hudebního sluchu.

V praktické části práce se věnuji osobním zkušenostem s dětmi od jednoho roku do čtyř let při hudebních hrátkách v mateřském centru a vytvářím projekt, ve kterém uvádím příklady hodin s těmito dětmi. Témata projektu se rozdělují vždy podle daného ročního období.

Cílem mé práce je představit faktory ovlivňující rozvoj hudebního a rytmického cítění dětí v předškolním věku a aplikovat je na projekt uskutečněný v mateřském centru. Za cíl si nekladu hloubkové prozkoumání dané problematiky, ale nastínění tématu rozvoje hudebnosti u dětí v předškolním věku. Některé kapitoly byly pro potřeby práce zredukovány, ale mohly by se stát dobrým základem pro obsáhlejší práci zabývající se tímto tématem.

Mezi stěžejní literaturu při studiu daného tématu mi byly oporou především tři knihy. První od Aleny Tiché Učíme děti zpívat, od Floriana D'Andrea Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování. Tyto dvě knihy jsou základem, protože se věnují věkové kategorii, o kterou se zajímám. Třetí důležitou literaturou pro mě byl František Sedlák a jeho Základy hudební psychologie. Tato kniha mi pomohla objasnit tematiku hudebních schopností.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Psychologický rozvoj dítěte od jednoho roku do čtyř let

Ve věku od jednoho roku do čtyř let dítě prožije dvě vývojové fáze, kterými jsou batolecí věk a věk předškolní. Batolecí věk trvá od jednoho roku zhruba do třech let. Po něm nastává období předškolní trvajícím do šesti nebo sedmi let. V době od jednoho roku je dítě výrazně aktivnější, začíná si uvědomovat sebe samo a potřebuje se prosadit ve světě. K tomu stále potřebuje matku, ale vyžaduje také samostatnost.¹

1.1 Emoční vývoj jedince

V batolecím období je dítě ještě závislé na matce a i na krátké odloučení reaguje silně separační reakcí. Vědci se domnívají že v této situaci dítě prožívá tři fáze odloučení. První je fáze protestu, kdy dítě volá matku a křičí. Děje se tak na základě dřívějších zkušeností, kdy matka po jeho volání vždy přišla. Druhou fází je fáze zoufalství, která se projevuje postupnou ztrátou naděje, že matka přijde, a uzavření se do sebe. Nepřijímá nikoho z okolí, ani hračky, které mu jsou nabízeny. Tato fáze přejde v postupné odpoutání od matky. Dítě stále potřebuje mateřskou, citovou péči a není-li mu poskytnuta, vytváří si pouto s neživými věcmi. Výše uvedené tři fáze mohou být u každého dítěte různě dlouhé. Někteřímu dítěti mohou trvat pouze několik hodin, jinému pár dnů, ale některé děti mají s odpoutáním od matky problém i déle než rok. Řada vědců má názor, že poslední fáze je jakousi adaptací, jiní ale tvrdí, že touto násilnou formou odloučení je narušován přirozený vývoj osobnosti jedince. Dříve se vykládaly záporné reakce dítěte jako rozmazlenost. Dnes se však tyto odezvy vysvětlují naopak tím, že dítě je v pořádku a navázalo správný vztah s matkou. Opačné reakce, kdy dítě nepláče při ztrátě kontaktu s matkou, jsou spíše podezřelé a nasvědčují tomu, že matka s dítětem neměly příliš silný citový vztah anebo bylo dítě již dříve často separováno od matky. Někteří odborníci jsou toho názoru, že tento přístup zabraňuje

¹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 118

správnému vývoji jedince. Vše je ale dáno také temperamentem dítěte a to způsobuje různé reakce různých dětí na odloučení od matky.²

Kolem druhého roku začínají děti navazovat vztahy k druhým dětem stejného věku. Chování těchto dětí zahrnuje většinou přetahování o různé věci, vzájemné výměny pozornosti i podávání hraček. Většinou až kolem třetího roku spolu děti začínají spolupracovat, hrají si a objevuje se u nich soupeřivost. Stále jsou to ale jednoduché manipulativní a zvědavé hry. V předškolním období už jsou hry konstruktivnější, složitější a úkolové.³

1.2 Paměť

Podle většiny zdrojů existují dva druhy paměti, a to rozpoznávání, které se realizuje pouze za přítomnosti předmětu, se kterým se dotýčný již někdy setkal a nyní ho může poznat, a paměť vybavující, která nepotřebuje přítomnost předmětu k jeho vybavení, ale stačí vyvolání vzpomínky na něj.⁴ Během druhého roku už je dítě schopno si vybavit předmět, který nestojí přímo před ním. Je možné rozdělit toto jednání do pěti kategorií. Oddálená nápodoba, symbolická hra, kresba nebo grafický obraz, obrazná představa a slovní vybavení událostí. Tyto kategorie postupují od nejjednodušších po nejsložitější. Nejjednodušší z nich je oddálená nápodoba, která vzniká v nepřítomnosti předlohy. Určitou dobu po osobním kontaktu s předlohou se dítě začne chovat podobně jako jeho předloha. Symbolickou hrou rozumíme přisuzování určitého symbolu různým předmětům. Například při zpívání písně Prší, prší dítě ťuká tyčkami o podlahu a tím symbolizuje padání deště na zem, a to jak zvukem, tak i fyzickým kontaktem s podlahou. Kresba nebo grafický obraz značí již přechod mezi hrou a obraznou představou. Dítě kreslí to, co již o předmětu ví, ale ještě ne to, co skutečně vidí. To znamená, že dítě při kresbě obrázku již ví, že kočka má čtyři nohy, dvě uši, ocas a hlavu. Už si ale nevybaví, že kočka má určitý tvar očí, že má malý nos a pus. Toto stadium se objevuje mezi 2. a 3. rokem. Obrazná představa dítěti pomáhá vybavit si již nepřítomnou věc. Jde o prodloužený vjem. To znamená, že namalovaná kočička bude mít i nos a barevné proužky po těle. Posledním, pátým druhem vybavování dítěte je

² Srov. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 78 - 81

³ Tamtéž, s. 81 - 82

⁴ Srov. PIAGET, J. *Psychologie dítěte*, s. 63

schopnost si slovně představit události, které již proběhly. Zde je dítě již schopno verbálně popsat událost, která se děje a nebo už se stala. Příkladem může být, když dítě vejde do místnosti a ví, že v této místnosti se zpívá, pak řekne zcela automaticky, že bude zpívat.⁵

1.3 Vývoj motoriky

Děti v batolecím období experimentují se svými pohyby a neustále je opakují, čímž zároveň probíhá i jejich procvičování. Učí se ovládat vlastní tělo, učí se orientovat v prostředí a to vše vyžaduje velikou trpělivost.⁶

Můžeme rozlišovat hrubou a jemnou motoriku. Hrubá se týká pohybů a koordinace celého těla a jemná motorika se obvykle zaměřuje na pohyby ruky. Děti v jednom roce života obvykle začínají s prvními, i když nejistými krůčky. Ve třináctém měsíci by se měly umět rozejít z volného postoje a samy zastavit. Ve dvou letech už je pro ně chůze běžná, nepadají a jejich běh je jistý. Dokáží ustát i terénní nerovnosti. V této době se učí skákat snožmo a to se projevuje tak, že rády skákají z malých překážek, kterými může být například obrubník, poslední schod či mírný kopeček.

Jemná motorika se týká především ruky, jejího úchopu věcí, pohyby prstů při manipulaci a souhry celé ruky při pohybu. Začátkem prvního roku života dokáže většina dětí záměrně vzít i zcela drobný předmět do ruky, ale jeho upuštění je zatím spíše náhodné. Velice rychle se ale tato motorika zjemní a dítě je schopné například postavit dvě kostky na sebe, aniž by spadly. Kolem druhého roku by mělo být dítě schopno seřadit kostky vedle sebe tak, aby celkový obraz měl nějaký tvar. Jemná motorika se rozvíjí poměrně rychle a ve třech letech je pohyblivost prstů dítěte citlivější. Dokáže již například navlékat korálky na provázek nebo sbírat jednotlivé papíry. Vývoj jemné motoriky je možné sledovat také při čmárání. Na začátku prvního roku je pro dítě tužka stejným předmětem jako všechny ostatní a tak s ní i zachází. Tluče s ní, hází, ale může se pokusit o jakési první tahy na papír. Ve dvou letech se již většinou děti snaží napodobit tvar čáry či kruhu, který mu předkreslí dospělý.⁷

⁵ Srov. PIAGET, J. *Psychologie dítěte*, s. 15

⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 119

⁷ Srov. LANGMEIER, J. ,KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 70 - 71

1.4 Vývoj vlastní identity

K rozdílům v chování mezi dívkami a chlapci dochází již v batolecím věku. Od prvních narozenin si děti začínají vybírat hračky typické pro jejich pohlaví. Dívky hračky zkoumají spíše pohledem, zatímco chlapci úchopem. Při výběru hraček, se kterými si dítě bude hrát, nezáleží pouze na osobním výběru, ale velký vliv má reakce rodiče na výběr konkrétní hračky. Dítě pozná z nenápadných a často neuvědomovaných náznaků rodiče, že tato hračka pro něj není příliš vhodná, zatímco při výběru hračky pro vlastní pohlaví se rodič často přidá i ke hře a projevuje radost.

Na počátku druhého roku se u chlapců začínají objevovat agresivní a konfliktní projevy chování a preferují více pohybové a aktivní hry. V tomto věku bývají chlapci samostatnější než dívky. Ty naopak matky přítomnost vyhledávají. Projevuje se to i v jednání rodičů, kteří vedou chlapce k větší samostatnosti než dívky. Dívky jsou více opečovávané a rodiče jsou vůči nim empatičtější a vstřícnější.⁸

Rodiče často pocítují větší výchovný závazek související s genderovou rolí vůči dítěti stejného pohlaví. Otcové se často identifikují se svým synem a skrze něj mají touhu uskutečňovat si nesplněné sny. K dívkám se chovají spíše jako k partnerovi, a proto lpění na výchovných zásadách není tak striktní jako u chlapců.⁹

Přijímání pohlavní role probíhá prostřednictvím posilování, pozorování a nápodoby. Posilování je založeno na základě odměn a trestů, a to v podobě pochvaly, pozornosti, daru nebo úsměvu a nebo naopak domlouváním, fyzickým trestem či rozčlením se. Pozorování je velice choulostivé, protože probíhá za jakýchkoli okolností. Pozorovány jsou tedy jak pozitivní tak negativní reakce člověka. V tomto případě nejedná dítě tak, jak ho bylo učeno, ale tak, jak to vidí u ostatních. Přijímání pohlavní role napodobováním probíhá na základě odpozorování dřívějšího chování a předešlých zkušeností. Dítě se chová tak, aby se vyhnulo trestu anebo aby bylo naopak odměněno.¹⁰

⁸ Srov. JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita*, s. 95 – 97

⁹ Tamtéž, s. 102 - 103

¹⁰ Tamtéž, s. 114

2 Rozvoj hudebního vnímání a vyjadřování

Základem hudebního rozvoje dětí je prohlubovat v nich hudební cítění, schopnost naslouchat sobě samému, podněcovat jejich tvůrčí schopnosti, naučit je pracovat s vlastním hlasem a kontrolovat pohyby vlastního těla. Je velice důležité mít k dispozici vedoucího, který povede děti k rozvoji hudebního vnímání a vyjadřování. Měl by mít jasné cíle a představu o tom, čeho a jakým způsobem by chtěl dosáhnout. Zároveň je ale potřebné, aby povzbuzoval v dětech improvizaci, tvořivost a rozvíjel jejich fantazii. Práce s dětmi je velice náročná a mnohokrát je potřeba změnit již připravený plán, protože prostředky animátora dětem pokaždé nevyhovují. V této oblasti není cílem děti nutit k činnostem, ale zaujmout je. Vedoucí však na druhou stranu nesmí podlehnout pouhé improvizaci, protože jeho kvalita spočívá právě ve znalostech dané oblasti a v umění improvizovat ve správný okamžik.

Vše, co souvisí jakýmkoli způsobem s hudbou, by se mělo pojit se zábavou a hrou. Hudba je příjemná a měla by člověka odreagovat, ne se stát stresovou aktivitou. Děti jsou velice těkavé, dokáží většinou křičet a nebo jsou nuceni šeptat. K tomu, aby se z nich staly rytmické a harmonické osobnosti, je potřeba trpělivého vedení ke koordinaci dýchání, gest, vydávání zvuků, hlasu a pohybu těla.¹¹

Důležitým bodem hudebního rozvoje je také hra na nástroj. Pokud rodiče nemají doma žádný nástroj, mohou si ho vyrobit téměř z čehokoli v domácnosti. Mohou vytvořit kapelu jen z kuchyňského nádobí. Takové hrnce, vařečky, lžičky nebo skleničky mohou poskytnout ideální prostředí pro hudební činnost. Zvukové inspirace můžeme najít ale i venku. Hudebním nástrojem se nám může stát i obyčejný plot, o jehož tyčky můžeme hrát například klacíkem. Další inspirací mohou být oříšky nebo kamínky, kterými lze o sebe ťukat. Všude kolem nás je spousta hudebních nástrojů. Doma, na zahradě, ve městě, na louce nebo v lese. Tato místa jsou plná hudebních nástrojů, jen je potřeba je slyšet. Vždyť takoví ptáčci mnohdy vyzpívají krásné melodie, až se nad tím člověk musí pozastavit. Lidé by se měli více zaposlouchat do zvuků kolem sebe a učit to samé i děti, učit je naslouchat okolním zvukům.¹²

¹¹ Srov. D'ANDREA, F. *Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování*, s. 9 - 10

¹² Srov. TICHÁ, A., RAKOVÁ, M. *Zpíváme a hraje si s nejmenšími*, s. 10 - 11

2.1 Puls

Ještě před narozením, v prenatalním období, je plod provázen rytmem matčina srdce, a to po dobu devíti měsíců. I po narození se dokáže dítě uklidnit, pokud cítí tlukot matčina srdce. Proto je rytmus nezbytnou potřebou lidského života a k harmonickému rozvoji osobnosti by mohl člověk dojít pravidelným rytmem pohybů a životních cyklů. Děti mají obrovskou zásobu energie a proto se potřebují vybíjet. Potřebují tedy vyjadřovat rytmus, a proto by jim měl být dán dostatečný prostor. Dětem by mělo být věnováno co nejvíce času hraní si s rytmem, s hudbou a tancem. Měly by používat bicí nástroje, hrát rytmické hry a všechny aktivity, které mohou být doprovázeny hudbou. Hudba totiž navodí v lidech uvolnění, odreagování, je jim příjemná, a proto by se i malé děti měly naučit, jak hudbu a s ní spojený rytmus využívat. Při užívání bicích nástrojů je základem vyvarovat se předem strachu z rámusu těchto nástrojů. Dochází totiž k omylu, když si dospělí myslí, že děti do bubínků pouze nesmyslně buší jen proto, aby byl hluk. Protože děti mají přebytek energie, potřebují ji vyjádřit. A jelikož nemají ještě správnou koordinaci pohybů, výsledek působí chaoticky, prudce a bouřlivě. A právě proto je velmi důležité mít vedoucího, který by děti vedl ke správné koordinaci pohybů a úměrnému vybíjení energie.¹³

2.2 Ticho

Umění ovládat ticho je velmi důležité. Ticho nevznikne samo od sebe, ale musí z něčeho vzejít, a proto je potřeba k němu nějakým způsobem dospět. Stejně jako nula v matematice nevznikne z nuly, ale z určitého počtu, tak tichu předchází hluk. Základem však je, aby ticho nebylo vynucené, potom by bylo jeho dosažení bezvýznamné. Je nezbytné, aby bylo výsledkem vlastního úsilí a pak se stane příjemnou záležitostí.¹⁴ Dobrým cvičením je hra na ticho, kdy si děti vezmou nástroje dle vlastního výběru, hrají na ně, jak chtějí, hlučně, potichu, rychle nebo pomalu, a ve chvíli, kdy dospělý udělá určitý předem domluvený signál, děti přestanou hrát. Toto cvičení se

¹³ Srov. D'ANDREA, F. *Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování*, s. 13

¹⁴ Tamtéž, s.19

může provádět několikrát za sebou až do té doby, než nastane ticho hned po domluveném signálu.¹⁵

2.3 Aspekty zpěvu

Hlas je nejzákladnějším a nejméně prostorově náročným nástrojem, který je možné rozezvučet téměř kdekoli. Zazpívat si můžeme v jeskyni, v rybníce, na louce, v autě či ve výtahu. S hlasem si můžeme hrát kdekoli a nebude nás to stát tak velké úsilí jako při hře na nástroj. Proto první setkání dítěte s hudbou je většinou skrze zpěv. Již novorozencům maminky zpívají ukolébavky a společně si broukají. Zpěv je důležitý i v dětských seskupeních. Vedoucí hudební skupiny dětí by měl dbát na výběr textu v písních. Neměly by mít moralizující či nezajímavý únavný text, zabývající se majetkem, závistí nebo soupeřivostí. Texty písní by v sobě měly mít vtip, kontext, probouzet zájem anebo si hrát se slovy. Pokud se ke zpěvu písně přidá i tanec týkající se textu, děti si dříve či později velmi dobře uvědomí, čeho se píseň týká.¹⁶

2.3.1 Hlas

S hlasem je potřeba umět zacházet, aby nebyl poškozen. Proto je nezbytné svůj hlas dokonale poznat. Zvuk lidského hlasu vytvářejí hlasivky umístěné v hrtanu. Ačkoli jsou dvě, vytvářejí jeden jediný zvuk, stejně jako dechové nástroje. Na hlasu se také pozná, zda má člověk dobrou náladu nebo zda je v úzkých. Vše je možné rozeznat podle tónu hlasu. Proto jsou lidé schopni své nálady odhadnout i přes telefon, bez přímého osobního kontaktu. Je dobré vědět, jak bychom svůj hlas měli užívat, abychom ho nevystavovali nadbytečné a především škodlivé námaze.¹⁷

¹⁵ Srov. D'ANDREA, F. *Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování*, s. 13

¹⁶ Tamtéž, s. 39

¹⁷ Tamtéž s. 51

2.3.2 Dech

Jediná miminka a batolata dýchají přirozeně správně, při smíchu nebo pláči. Jejich výdech totiž vychází z bránice, mezižeberních a břišních svalů. Potřeba větších dětí sdělovat mnoho informací prudce a neodkladně totiž způsobuje narušení správného dýchání. Příčinou je především lapání po dechu na poslední chvíli, kdy se vzduch hromadí ve vrchní části plic. Není možné ho regulovat a unikne rychle po vydání prvního tónu. Lapání po dechu lze pozorovat hlavně při vzrušení nebo narušení vnitřní harmonie dítěte.¹⁸

Rozlišujeme běžné dýchání nutné k přežití a uvědomělé hluboké dýchání, které užíváme k relaxaci, ke ztišení bolesti, uklidnění, při porodu, při zpěvu a je při něm potřeba znalosti vlastního těla a umění sebeovládání. Roztažení a smrštění plic při vdechu a výdechu umožňuje bránice, která napomáhá dýchání břišnímu, a hrudní svaly, které podporují hrudní dýchání. Někdy působí mylným dojmem, že správné dýchání spočívá v postoji s vypnutou hrudí a zataženým břichem. Dech, který chceme použít ke zpěvu, by měl jít právě z břicha. Postačí se nadechnout do břicha, zadržet dech a vydechnout. Při zpěvu bychom tedy měli pohybovat břišními svaly a používat břišní dýchání. Správné dýchání lze procvičit tak, že děti položíme na záda, s rukama podél těla, a necháme je nadechovat a vydechovat. Při nádechu by se mělo břicho zvedat a při výdechu naopak povolovat. *Můžeme k tomu použít hru na hada, kdy se děti nadechnou a při výdechu syčí jako hadi. Vyzkouší si tím také, jak dlouho jsou schopni vydechovat. Pokud se najde dítě, kterému se při nádechu zvedá hrudník místo břicha, můžeme zkusit jiné cvičení. Například takové, že si klekneme a posadíme se na paty. Zvedneme ruce nahoru a vytáhneme co nejvýše. Poté se pomalu skláníme dolů k zemi, přičemž se jejich dech dostane až k pasu a jsou nuceni dýchat břichem, protože hrudník mají stlačený. Pak se pomalu zvednou, a ruce nechají volně u těla.*¹⁹

¹⁸ Srov. TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*, s. 89

¹⁹ Srov. D'ANDREA, F. *Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování*, s. 56

2.3.3 Vysoké, hluboké, hlasité, slabé tóny

Ve zpěvu je také důležité ovládnutí hlasitosti zpěvu a výšek tónů. Pokud dítěti, které nedokáže kontrolovat svůj hlas a ještě neví, že existují vysoké a hluboké tóny nebo silné a slabé tóny, řekneme, že má zpívat hlasitěji, přidá síle, ale bohužel se také zvýší výška tónu. Naopak, pokud po něm vyžadujeme, aby zpíval potichu, sníží se i jeho výška tónu. Proto je potřeba s dětmi často procvičovat tyto aspekty zpěvu a vyhranit si část hodiny na cvičení a učení se rozpoznávat vysoké a hluboké tóny nebo hlasité a tiché. *Na rozpoznávání hlubokých a vysokých tónů je vhodná hra na zvířátka, kdy si s dětmi společně říkáme, jaké zvuky vydávají různá zvířata. Pro hluboké tóny je vhodné uvést například kravičku nebo medvěda a pro vysoké naopak ptáčka či pejska.* Procvičovat by se měla také rychlost a délka tónů. Naučit děti, jak zní dlouhý a krátký tón a zkusit například na zpívání svých jmen. Děti by se měly naučit také rozdíl mezi rychlou písničkou a pomalou.²⁰

2.3.4 Jak zlepšit zpěv dětí?

Pro správné návyky při zpěvu je potřeba celkového rozvoje hudebnosti. Důležité je vyvolat u dětí hudební citění. Prožitek při zpěvu je totiž hlavním vůdcem hlasu. Proto je důležité vycházet z nálady písně a následných emocí. Tím se děti do zpěvu více ponoří a budou zpívat s vnitřním zaujetím.²¹

Děti zpívají poměrně nahlas s energií a mnohdy to může být trochu nepříjemné. Matky, které jsou rozumné, své děti neokřikují a nechávají v nich rozvíjet spontaneitu a fantazii. Ke zpěvu dítěte se mohou naopak rodiče i přidat a pokračovat s ním. Dítě je tím povzbuzeno a má radost, že se mu rodič věnuje. Tóny, které rodič zpívá, se mu zářívají do podvědomí a rozvíjejí při tom hudební sluch, představivost, paměť a tonální citění. Učí se tím také rozlišovat jednotlivé tóny, jejich barvu, délku, sílu a výšku.²²

Dospělý by měl být pro dítě vzorem, ale při zpěvu by měl nechat své dítě vyniknout. Nejdůležitější je nepovolit dětem křičet, ale podpořit, aby zpívali lehce a ne příliš hluboko. I doprovodný nástroj by měl zpěv dítěte pouze doprovázet tak, aby ho slyšel, ale zároveň vynikl jeho zpěv. Tím se dítě naučí samo sobě naslouchat a má šanci

²⁰ Srov. D'ANDREA, F. *Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování*, s. 44

²¹ Srov. TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*, s. 135

²² Srov. TICHÁ, A., RAKOVÁ, M. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími*, s. 11 - 12

zlepšovat svůj zpěv, protože zkoumá, zda se jeho hlas shoduje se slyšenou melodií. Dítě by mělo se svým hlasem experimentovat, aby se ho naučilo správné používat. Pokud je dítě překřikováno hlasem dospělého nebo pokud je doprovázená hudba silnější než jeho zpěv, neslyší se a nesnaží se tudíž ani napodobit slyšenou melodii a především se pokouší překřičet okolní hluk, což způsobuje falešnost jeho hlasu. Problémem dětí je, že pokud zpívají nahlas, zpívají mluvním hlasem a to je chybné. Hlasivky nedokáží vytvářet vysoké tóny a to způsobuje, že děti zpívají falešně a přizpůsobují si melodii pohodlnější poloze.²³

Problémem dnešní doby je však nepozornost rodičů vůči dítěti. Rodiče unavené z práce hlasitý a vysoký zpěv jejich dítěte doslova ruší a bezdůvodně ho okřikují. Důsledkem okřikování dětí je později problém, že děti, pokud byly nuceny k tichosti, nezpívají, ale také neumějí mluvit zněle.²⁴

Je také velice důležité, jaký příklad zpěvu je dětem nabízen, protože podle vzoru se děti podvědomě snaží zpívat. Nemůže být lepší inspirací, než pokud jejich vzor zpívá s prožitkem a lehkostí.²⁵ Měli bychom děti učit také umění naslouchat. Měly by umět vnímat všechny zvuky kolem sebe, ať už je to doma nebo venku na zahradě či v lese. Pomůže jim to k rozvoji fantazie a soustředění. Důležité je také umožnit dětem, aby se při zpěvu slyšely. Pokud je dětí více, ztlumit jejich hlasitost a umožnit zpívat i jednotlivcům, aby měly možnost srovnání vlastní intonace s hranou melodií. Přínosné je s dětmi procvičovat hudební paměť. *Například můžeme dětem nabídnout tři známé písničky. Poté zazpívat melodii jedné z nich a děti by měly hádat, která z nich to je. Pro naučení nové písně bychom měli nejdříve třikrát zazpívat píseň i s doprovodem vcelku. Děti si přitom budou pobrukovat a zvykat si na ni. Pro přesnější naučení melodie bychom měli zkusit s dětmi ke stejné písni zpívat pouze zvukomalebné slabiky. Těmi mohou být zvuky zvířátek, jako například kočky „mňau-mňau“, kačeny „ga-ga“, krávy „bů-bů“ nebo kukačky „ku-ku“.* Tyto slabiky odstraňují u dětí mluvní hlas a napomáhají k rozvoji hlasu zpěvního. Za každou snahu projevenou dítětem bychom ho měli pochválit. Nesprávné je kritizování dítěte, které by mohlo způsobit ztrátu motivace ke zpěvu. Každou chválou se mu to zalíbí více. Uznání a povzbuzování dětí napomáhá k vytvoření pocitu bezpečí a jistoty. Pokud se dítě cítí dobře, odráží se to

²³ Srov. TICHÁ, A., RAKOVÁ, M. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími*, s. 11

²⁴ Srov. TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*, s.12

²⁵ Tamtéž, s.135

i v jeho zájmu o věc.²⁶ Při zpěvu s dětmi není důležité se pevně držet svých pravidel, ale přistoupit také na nápady dětí a přijmout je do svého programu.²⁷

2.4 Motorické odezvy na hudbu

Téměř vše, co se týká hudby, lze znázornit tělem. Je možné zobrazit výšku a hloubku tónu pokrčováním a vztyčením, je možné znázornit rychlost hudby rychlými či pomalejšími pohyby. Při pohybu nemáme k dispozici pouze ruce a nohy, ale také prsty nebo hlavu a pánev, kterou se dá hýbat i vleže. Při pohybu nemusí být nohy vždy na zemi, ale mohou se pohybovat ve vzduchu a ruce naopak po zemi. Variant možných pohybů je spousta a dá se jich vymyslet mnoho. Ať už ale přijdeme na jakékoli varianty, musíme vždy dbát na několik pravidel. Pohyb by neměl být ledajaký, ale jasně daný. Měl by souviset s hudební frází, pokud zpíváme pomalou píseň, neměli bychom se pohybovat rychle a naopak. A tím nejdůležitějším je, že daný pohyb by měl respektovat hudebně časové členění písně. To samozřejmě dětem hned nepůjde, ale právě proto je velice důležité s nimi dělat rytmická cvičení.²⁸

Při nacvičování písničky je lepší nechat děti raději sedět v tureckém sedu než stát. Avšak i v této poloze bychom měli dbát na správné držení těla, dávat si pozor, aby děti neměly stlačená břicha, dech jim mohl proudit a bránice pracovat. Je dobré je naučit prostorovému uspořádání pomocí jich samotných rozmístěných po místnosti nebo uspořádaných do určitého tvaru. Prostorovým uspořádáním a případnými následnými pohyby se děti také učí sociálním vztahům, mezilidským kontaktům a ohleduplnosti.²⁹

Spojení pohybu s rytmizovanou řečí rozvíjí spontaneitu dětí a mluvní projev. Děti se naučí lepší spolupráce navzájem, uvědomí si, že v přirozených pohybech je rytmus a že i v mluveném slově je cosi pravidelného.³⁰ Většina výzkumů potvrzuje, že rytmické cítění není jen nasloucháním, ale tělo zároveň reaguje pohybem na metricko-rytmické členění hudby. Tyto pohyby mohou být vnější nebo vnitřní. Za vnější pohyby můžeme považovat klepání nohou, luskání prsty, pohyby rukou nebo hlavou. Vnitřní pohyby, které nejsou tak kontrolovatelné, se mohou projevovat svalovými stahy hrudního koše,

²⁶ Srov. TICHÁ, A., RAKOVÁ, M. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími.*, s. 13

²⁷ Srov. KULHÁNKOVÁ, E. *Písničky a říkadla s tancem*, s. 12

²⁸ Srov. D'ANDREA, F. *Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování*, s. 71

²⁹ Srov. KULHÁNKOVÁ, E. *Písničky a říkadla s tancem*, s. 10

³⁰ Srov. ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*, s. 67

bránice nebo také zrychleným dýcháním. Tyto reakce na hudbu jsou velice časté zvláště u dětí, které poskakují, tleskají rukama, vytvářejí náznak tance a je vidět i v jejich tvářích, že rytmus hudby prožívají. Vědeckými výzkumy bylo zjištěno, že již ve fetálním, embryonálním období dítě vnímá časový průběh hudby. Experimenty newyorského vědce Lee Salka odhalili, že má dítě již před narozením do paměti vtisknuty vzorce počítacích dob, které odpovídají rychlosti tlukotu matčina srdce, což je kolem 72 úderů za minutu.³¹

Hudba je tedy častým aktivátorem pohybu a i přesto, že například sedíme a jsme v klidu a slyšíme příjemnou hudbu, nutí nás hýbat se a vnímat ji doslova celým tělem.³²

3 Rozvoj hudebních schopností

Hmotným základem hudebních schopností jsou podle mnoha psychologů vlohy. Pokud je řešen vztah mezi vlohami a schopnostmi, vznikají určité obtíže. Není ještě zcela jasné, zda je schopnost určována vlohami, zda se vlohy nějak obnovují anebo zda je možný jejich růst. To vše je stále prozkoumáváno a řešeno. Hudební vlohy se mohou objevit v emocionální citlivosti k hudbě nebo v hudební aktivitě a celkovému postavení k hudbě. Vlohy vystupují v hudebním vývoji jedince velice brzy a pokud jsou správně rozvíjeny, mohou se proměnit v hudební schopnosti. Výrazné hudební vlohy jsou často označovány jako hudební nadání, které se může projevit již v raném dětství jedince. Vyznačují se nadměrným zájmem o hudbu, o styk s ní, touhou hrát na hudební nástroj a seberealizovat se v této oblasti.³³

Klasifikovat hudební schopnosti je velmi obtížné, a proto se objevují různé pokusy o klasifikaci nebo existenci jedné obecné hudební schopnosti. Jednu z nejuznávanějších klasifikací sepsal americký hudební psycholog C. E. Seashore. Vytvořil 25 hudebních schopností nazývaných talenty a ty seřadil do pěti skupin. První skupina je tvořena základními sensorickými schopnostmi, které se projevují počítky a vjemy akustických vlastností tónů. Ve druhé skupině jsou hudební činnosti, třetí skupina je tvořena hudební pamětí a fantazií, čtvrtá skupina vychází ze schopností spojených s hudebním intelektem a v páté skupině, je schopnost cítit hudbu a prožívat ji. Pro Seashora je

³¹ Srov. SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*, s. 116

³² Srov. ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*, s. 214

³³ Srov. SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*, s. 37

základem hudebního nadání schopnost dětí rozlišovat vlastnosti tónů, kterými jsou výška, délka, barva a síla. Chtěl vystihnout schopnosti od těch základních až po ty, které jsou předpoklady pro profesionalitu.

Podle F.Sedláka by se mělo při klasifikaci hudebních schopností vycházet z činností percepčních, reprodukčních a produkčních. Sedlák vytváří systém schopností řazených za sebou tak, jak se postupně rozvíjejí. Podle něj se hudební schopnosti rozdělují na hudebně sluchové, psychomotorické, analyticko-syntetické a hudebně intelektové. Hudebně sluchové, napomáhající rozlišovat vlastnosti tónů, psychomotorické, umožňující zachycovat rytmus a psychicky regulovat tělesné projevy hudby, analyticko-syntetické, formující hudební paměť a tonální a harmonické cítění, a hudebně intelektové, umožňující hudební fantazii a myšlení ..³⁴

3.1 Metrum, rytmus, puls, tempo

Systém, který rozděluje časový průběh skladby na menší části, ve kterých se střídají přízvučné a nepřízvučné doby, se nazývá metrum.³⁵ Pravidelné střídání přízvučných a nepřízvučných dob vytváří stálé metrum a nepravidelné střídání proměnlivé metrum.³⁶ Metrum je považováno za vnitřní organizaci rytmického pohybu. Bývá vyjadřováno akcentací a realizováno v podobě taktu.³⁷ Rozdíl mezi rytmem a metrem je takový, že metrum je střídání přízvučných a nepřízvučných dob a rytmus je střídání tónů různých délek.³⁸

Základem rytmu je kontrast tónových délek a střídání tónů různých délek.³⁹ Rytmus nenalezneme pouze v hudbě, ale i v mnohých dalších vlastnostech světa. Rytmus můžeme najít v přírodních jevech, kdy se střídá den a noc, příliv a odliv, roční období, hodiny, minuty. Obzvláště pravidelný je biologický rytmus. Například tlukot srdce, pulsace tepen, ale i dýchání a spánek nebo chůze. V hudbě považujeme za rytmus střídání různě dlouhých tónů či zvuků a pomlk.⁴⁰

³⁴ Srov. SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*, s. 39 – 42

³⁵ Srov. GRIGOVÁ, V. *Všeobecná hudební nauka*, s. 53

³⁶ Srov. ZENKL, L. *ABC hudební nauky*, s.34

³⁷ Srov. SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*, s. 113

³⁸ Srov. ZENKL, L. *ABC hudební nauky*, s.35

³⁹ Srov. GRIGOVÁ, V. *Všeobecná hudební nauka*, s. 60

⁴⁰ Srov. SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*, s. 111 - 112

Puls je v hudbě chápán jako „*pravidelné opakování počítacích dob ve stejných časových odstupech. Puls je součástí metra obsahující určitý počet pulsů.*“⁴¹

Tempo určuje frekvence metrické pulsace, která je vyjádřena počtem úderů za minutu. Tempo můžeme pozorovat i u přirozených biologických úkonů, kterými může být například srdeční tep nebo chůze. M. Martenot vytvořil teorii „středního hudebního tempa“, čímž je myšlena jedna čtvrt'ová nota, a přiřadil k němu tempo srdečního pulsu, lidské chůze nebo dětské pohyby spojené s hudbou.⁴²

3.2 Tónová barva a tónová výška

Témbr neboli tónovou barvu definují hudební psychologové jako kmitočet základního tónu a alikvotních tónů. Barvy tónů pěveckých hlasů i některých nástrojů jsou ovlivňovány vibratem. Vibrato je jakási pulsace výšky, intenzity a barvy tónu. Můžeme ho poznat i v pěveckém projevu hudebně nadaných malých dětí, které zpívají s emocionálním výrazem a intonačně čistě.⁴³

Na rozdíl od barvy tónu se dá tónová výška zaznamenat do notového zápisu. Každý tón má jinou výšku určující se kmitočtem. Kmitočet vyjadřuje počet kmitů za sekundu a jeho základní jednotkou je Hertz.⁴⁴ Výška tónu je dána polohou frekvence v rozmezí 16 Hz – 20000 Hz. Tóny nad touto hranicí nazývané ultrazvuky člověk nerozpozná a tónům pod touto frekvenční hranicí říkáme infrazvuky. Infrazvuk vnímá člověk pouze jako chvění či dunění.⁴⁵

3.3 Tonální, harmonické a rytmické cítění

Základem tonálního cítění je vjem tónové výšky více tónů jdoucích za sebou, tvořících celek. Rozvoj tonálního cítění je závislý na kultuře, ve které jedinec žije. Například evropská kultura se zaměřuje na diatoniku, chromatiku nebo modalitu a nepoužívá menších intervalů než půltónů.⁴⁶

⁴¹ SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*, s. 114

⁴² Srov. SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*, s. 115

⁴³ Tamtéž, s. 72

⁴⁴ Srov. ZENKL, L. *ABC hudební nauky*, s.25

⁴⁵ Srov. SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*, s. 75

⁴⁶ Tamtéž s. 101

Harmonické cítění je úzce spjata s tonalitou a tonálním cítěním. Mohli bychom ho definovat jako schopnost sluchové analýzy akordů, rozlišování konsonance a disonance a prožívání vazby akordů.⁴⁷

Rytmické cítění souvisí nejen s hudebním rytmem, ale i metrem, pulsem, hybností a tempem.⁴⁸ Je to schopnost jedince vnímat a emocionálně prožívat metrorytmické vztahy v hudbě. Je základem pro vývoj hudebního nadání a talentu jedince.⁴⁹

3.4 Hudební sluch

Tvoří-li hudební sluch sluchové schopnosti, pak můžeme definovat hudební sluch jako psychickou strukturu, která nám umožňuje vnímat hudbu, rozlišovat její výstavbové prvky, postihovat jejich vztahy, poznávat známé hudební útvary a rozlišovat přesnost jejich pěveckého či instrumentálního provedení.

Odlišujeme od sebe hudební sluch absolutní a relativní, a to v závislosti na vnímání a rozpoznání výšky tónu. Absolutní sluch můžeme popsat jako schopnost vnímat a určovat výšku tónu, poznat její umístění v tónovém prostoru a vytvářet hlasem jednotlivé výšky bez jakékoli opory tónů jiných. Jedinec je schopen rozeznat jméno právě znějícího tónu nebo zaspívat tón podle jeho jména. Absolutní sluch může mít dvě formy, kterými jsou sluch receptivní a reprodukční. Receptivní absolutní sluch umožní jedinci při poslechu pojmenovat bez rozmyšlení jednotlivé tóny.⁵⁰ Reprodukční sluch umožňuje zaspívat jakýkoli tón bez pomoci hudebního nástroje. Stačí, aby jméno tónu bylo pouze vysloveno. Reprodukční absolutní sluch je tedy vyšší formou receptivního.⁵¹

Vedle absolutního sluchu existuje sluch relativní, což znamená, že jedinec je schopen poznat nebo reprodukovat výšky tónů a jejich intervaly. Někteří autoři ho označují jako sluch pro intervaly. Relativní sluch má stejně jako sluch absolutní dvě formy, kterými jsou podoby receptivní a reprodukční. Receptivní formou je schopnost rozlišit a pojmenovat vnímaný akord nebo interval a forma reprodukční umožňuje intonovat rozlišený akord nebo interval pouze na základě jeho pojmenování.⁵²

⁴⁷ Srov. SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*, s. 105

⁴⁸ Tamtéž, s. 110

⁴⁹ Srov. HOLAS, M. *Malý slovník základních pojmů z hud. pedagogiky a hud. psychologie*, s. 61

⁵⁰ Srov. SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*, s. 82

⁵¹ Srov. ZENKL, L. *ABC hudební nauky*, s. 25

⁵² Srov. SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*, s. 82

3.5 Hudební paměť

Paměť je schopnost vštípit si obraz skutečnosti či myšlenku, uchovat jej v mysli a vybavit si je ve chvíli potřeby nebo znovuprožití konkrétní situace. Hudební paměť udržuje předchozí hudební zkušenosti ve vědomí a v případě potřeby je znovu vybaví.⁵³ Hudebně paměťový proces zahrnuje tři fáze, kterými jsou příjem hudby a její osvojení, zapamatování hudby a její podržení a vybavení si prožité hudby ve formě reprodukce.

Stejně jako všeobecnou paměť, kterou má každý jedinec, i hudební paměť můžeme rozdělit na krátkodobou, dlouhodobou a operativní. Krátkodobá paměť je ta, kdy podněty nepůsobí opakovaně. Za krátkodobou paměť můžeme považovat například doznívání hudby bezprostředně po jejím poslechu. Tato paměť může trvat zlomek sekundy až po dvě minuty. Dlouhodobá paměť je schopna uchovat podnět minuty, ale také celé dny nebo roky. Znamená to, že jedinec si vybaví hudbu nejen bezprostředně po jejím poslechu, ale také kdykoli po něm. Je zajímavé, že dlouhodobá paměť si uchová většinou pouze ty informace, které se jedinci líbily, a ty, které odpovídají jeho hudební úrovni chápání a dovedností. Hudební vnímání nám umožňuje plynulost hudby, návaznost jejích částí, srovnání jednotlivých částí a vytváří takzvaný vjemový zápis hudební formy. Operativní paměť vzniká podržením odeznělých tónů a srovnáním s tóny právě znějícími.⁵⁴

Podle způsobu zapamatování můžeme rozlišit paměť mechanickou a logickou. Paměť mechanická je založena na neustálém opakování hudebních částí, bez jakéhokoli pochopení a souvislostí. Používá se při nacvičování hudebních děl nebo při přípravě pro hru z paměti. Jedinec opakuje skladbu tak dlouho, dokud se mu nevštípí do paměti a nedokáže ji zahrát bez notové předlohy. Na druhou stranu logická paměť je mnohem trvalejší než mechanická a jejím úkolem je sjednocení jednotlivých částí skladby. Jedinec při osvojování reaguje na své myšlenkové pochody a to mu umožňuje si danou hudební stopu zapamatovat. Existují také složky hudební paměti, kterými jsou složka sluchová, která je základem pro vnímání hudby i její reprodukci. Další součástí hudební paměti je zraková složka. Ta umožňuje jedinci seznamovat se s dosud neznámou hudbou skrze notový zápis. Čtení zápisu podpoří interpretaci hudby a časté čtení posílí hudební představivost a umožní interpretaci i s delším časovým odstupem. Třetí je

⁵³ Srov. TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*, s.22

⁵⁴ Srov. SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*, s. 87 - 89

motorická složka, která se projevuje senzomotorickými úkony, instrumentálními dovednostmi při interpretaci hudby nebo svalovými podněty. Motorická složka pomáhá paměti a orientaci při hraní na hudební nástroj. Poslední součástí hudební paměti je složka citová, která vzniká se senzoricou stimulací a týká se psychické reakce jedince na hudbu. Jedinec si při poslechu určité hudby může vybavit konkrétní životní situaci, může se cítit příjemně nebo na něj hudba může naopak působit stresově. Poslech hudby může vyvodit různé citové stavy nebo nálady.⁵⁵

3.6 Hudební nadání a talent

V psychologii je nadání často spojováno s přítomností silných vloh a je dědičné. Někteří současní autoři nadání slučují se speciálními schopnostmi a jinými rysy osobnosti. Proto je hudební nadání považováno za rys osobnosti vyznačující se velmi dobrými hudebními schopnostmi a úspěchy v hudebních činnostech. Hudební nadání bychom mohli rozdělit na několik druhů. Patří mezi ně nadání interpretační, kdy se posuzují pěvecké a instrumentální výkony, nadání dirigentské, u kterého je hudební schopnosti potřeba sloučit s hudebně motorickými a s citem pro rozdíly hudebního výrazu. Dalším druhem je nadání skladatelské, které umožňuje komponovat vlastní díla a pro které je prioritou velice rozvinutá fantazie a tvořivé myšlení spolu s teoretickými znalostmi. Nadání teoretické předpokládá, že je jedinec schopen přemýšlet o hudbě a v hudbě a má určité hudební znalosti. Všechny tyto druhy hudebního nadání jsou pouze základním rozdělením, které by se dalo dále členit na menší a detailnější celky.⁵⁶

Hudební talent se často zaměřuje s hudebním nadáním. Lze ho považovat za vnitřně podmíněné uspořádání hudebních schopností na vysoké úrovni umožňující tvořivou hudební činnost. U hudebního talentu je velice důležitá motivace, tvořivé rysy a nadprůměrné hudební schopnosti. Rozvoj hudebního talentu je závislý na výraznějších rysech osobnosti, kterými jsou charakter, volní vlastnosti, citové bohatství, široké zájmy a výchova. O růst hudebního talentu se starají umělečtí pedagogové na hudebně založených odborných školách. Těmi jsou například konzervatoře nebo Akademie muzických umění. Na těchto školách není vždy zaručen kladný výsledek. Pokud se

⁵⁵ Srov. SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*, s. 88 - 92

⁵⁶ Tamtéž, s. 125 - 127

talent dostatečně nerozvine, nemusí dojít ke správnému rozvoji a potřebným dostatečným výsledkům.⁵⁷

3.7 Hudebně zázračné děti

Psychologické výzkumy ukázaly, že hudební nadání se projevuje již v předškolním věku a základními znaky jsou většinou velký zájem o hudbu a rychlejší pokroky ve hře na nástroj. Živým příkladem nám může být W. A. Mozart, který již v šesti letech psal menuety, v osmi již sonáty a v devíti letech zkomponoval první symfonii.

Interpretační nadání se většinou pojí se skladatelskými schopnostmi, a proto dříve děti, obohacené tímto nadáním, byly považovány za zázračné. Tyto děti mají nadprůměrný zájem o hudbu, o její učení, mají velice dobré interpretační schopnosti a jsou velmi pilné a ctižádostivé. Veřejné vystoupení pro ně není většinou problém, chovají se při něm nenuceně, přirozeně, nevykazují žádné známky trémy či nervozity a jejich výkon je mnohdy kvalitnější.

Rozvoj hudebního talentu závisí na mnoha aspektech. Velice důležitá je každodenní poctivá práce a mnohdy je potřeba také obětovat svůj osobní život. Není vždy pravidlem, že rychlý rozvoj hudebního nadání v předškolním věku znamená jistý úspěch v dospělosti. Může nastat i situace, kdy má dítě v předškolním věku pomalejší rozvoj a v pubertě se začne velmi rychle hudebně rozvíjet.⁵⁸

3.8 Poruchy hudebních schopností

Porucha hudebních schopností neboli amúzie je nejtěžší poruchou hudebních schopností. Je to vrozená nebo získaná neschopnost poznávat hudbu a reprodukovat ji. Někteří vědci ji definují jako hluchotu pro melodii a nedostatek hudebního sluchu. Za amúzii je považován také nedostatek hudebního nadání a nezájem o hudbu anebo patologické poruchy hudebního sluchu a motoriky. S tím souvisí neschopnost hudbu vnímat a pěvecky ji reprodukovat. Takoví jedinci nejsou schopni rozeznat výšku tónu, veškeré tónové vztahy a je u nich značný nezájem o hudbu.⁵⁹ Náprava těchto poruch se

⁵⁷ Srov. SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*, s. 126 - 127

⁵⁸ Tamtéž, s. 134 - 135

⁵⁹ Tamtéž, s. 149 - 150

v mladším věku realizuje snáze než u dospělých. Děti jsou totiž spontánnější a reagují přirozeně, zatímco dospělí v tom již pozorují záměr a výsledky nejsou tak pozitivní a rychlé. Navíc děti ještě nemají vytvořený hlas zafixovaný a proto se lépe napravuje. Hlas dospělých lidí je již vytvořen a je těžké ho přetvořit.⁶⁰

Můžeme rozlišit dva druhy amúzie, a to senzoricou a motorickou. Senzorická amúzie se projevuje v poruchách hudebního vnímání, kdy jedinec není schopen vnímat výšky tónů a výškový pohyb dané melodie. Může zde vzniknout tzv. hluchota pro melodii, která spočívá v rozpoznání výšky jednotlivých oddělených tónů, avšak melodie ne. Není možné rozpoznání ani často hrané melodie. Existuje však také hluchota pro tonalitu, která se projevuje poruchou vnímání tónů v určité tónové oblasti. Méně častou senzoricou poruchou je parakusie vznikající při poškození jednoho ucha a druhé ucho zůstane zdravé. V tomto případě se sluch rozladí a jedno ucho slyší určitý tón výš a druhé níž.⁶¹

Vedle amúzie senzoricé existuje amúzie motorická. Jedinec je schopný rozpoznat hranou melodii i tónové výšky, ale není schopen převést melodii do hrané podoby. To se projevuje neschopností zazpívat nebo zahrát slyšené melodie. Lidé si tuto neschopnost většinou uvědomují, ale nedokáží ji napravit. Stejně jako senzoricá amúzie i motorická je velice variabilní. Jedinec může správně reprodukovat jednotlivé tóny, avšak ucelenou melodii není schopen zazpívat. Jinou formou je dobré zpívání melodie, ale porušování jejího rytmu. Podobně jako u senzoricé amúzie se vyskytuje u motorické také afázie, která v tomto případě může být spojena s poruchami čtení či psaní. Foniatři prokázali, že amúzie má vliv na vznik hlasových poruch.⁶²

⁶⁰ Srov. TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*, s. 34

⁶¹ Srov. SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*, s. 149 - 151

⁶² Tamtéž s. 151 - 152

PRAKTICKÁ ČÁST

1 Představení Mateřského centra Borovánek

S mateřským centrem Borovánek spolupracuji třetím rokem. Toto centrum sídlí v areálu chráněné dílny Nazaret v Borovanech a je určeno maminkám či tatínkům na rodičovské dovolené a jejich dětem. Borovánek funguje již pět let a vznikl za podpory projektu „*Mámy budme pospolu aneb založení a provoz mateřského centra*“. Centrum je financováno různými způsoby. Například příspěvky maminek, granty nebo finanční podporou města.

K dispozici jsou dvě oddělené sousedící místnosti. V jedné z nich probíhá program a ve druhé je bazén s malými míčky a jiné hračky. Je zde také kuchyňská linka a sociální zařízení pro absolutní pohodlí všech návštěvníků. Děti se zde tedy skutečně mohou cítit jako doma. Stěny místností jsou pomalovány veselými motivy, což na děti působí pozitivně. Přes celou jednu stěnu je namalované velké sluníčko a děti se na něj často dívají a hladí si ho. Zbytek místnosti si děti vymalovaly samy, a to doslova vlastníma rukama. Na stěnách jsou otisky jejich rukou a jména všech dětí, které tou dobou centrum navštěvovaly. Vytvořily si tím prostředí samy pro sebe a mohou se zde cítit lépe.

V mateřském centru vedu hudební hrátky a mým cílem je rozvíjet v dětech hudební a rytmické cítění, naučit je správně pracovat s dechem, umožnit jim setkání se základními hudebními nástroji a posilovat vzájemné sociální vztahy. Témata našich hodin se vždy vztahují k danému ročnímu období. Záměrem je naučit děti vidět rozdíly mezi jednotlivými ročními dobami, a to ze všech možných hledisek, z hudebního, přírodního nebo psychologického.

Jaro a léto je plné zvuků, rytmů a života. Děti by měly vnímat všechny zvuky kolem sebe a zaposlouchat se do nich. V dnešní době, kdy se hudba stává pouze kulisou, je velice komplikované vnímat okolní zvuky a rozeznávat je. Proto je dobré děti učit se inspirovat všemi slyšenými zvuky a poslouchat projevy rytmu a melodií.⁶³ Podzim je plný barevnosti a pestrosti, která by se měla přenášet i na děti. Ty by se měly

⁶³ Srov. TICHÁ, A., RAKOVÁ, M. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími*, s. 10 - 11

s přírodou sžít více než jindy a pozorovat její dokonalost. Zima je spíše útlumem, dobou odpočinku, ale i přesto jsou některé věci, které děti probudí vždy zpět k životu. Jsou jimi Vánoce a sněh.

Na jaře se s dětmi učíme písňe a říkadla týkající se východu slunce a pučení květů. Tělesná cvičení jsou zaměřena více na protahování a otevírání se přírodě. Vhodné jsou hry na hada, kdy si lehne na záda, nadechneme se a s vydáváním zvuku hada vydechujeme. V této době děti jako kdyby roztály a probudily se ze zimního spánku. Jsou nabitě energií a mají větší chuť spolupracovat. Protože v létě hudební školička není, letní tematiku navozujeme již v červnu. Na podzim, kdy je příroda nejbarevnější, fouká vítr, padá déšť, je k dispozici mnoho podnětů k činnostem. Už pouhý zvuk deště v nás evokuje určité rytmy. Pleskání o zem je tak pravidelné, až to občas tají dech. Proto i děti v hodinách rády napodobují zvuky deště například ťukáním tyček o sebe nebo o podlahu. Baví je také vytvářet déšť ze sebe samých, kdy jejich prsty představují dešťové kapky, které padají na zem. Tím si děti procvičí také jemnou motoriku prstů a uvědomí si gravitaci země.⁶⁴ A jelikož na podzim fouká vítr, můžeme si ho připomínat různými dechovými cvičeními. Ve třídě máme natrhané kousky papíru, které jsou pro tato cvičení ideální. Možností navození podzimní nálady je básnička Foukej, foukej, větříčku, čímž si děti uvědomí účinek větru, ale také si procvičí správné dýchání. Fyzickým znázornění větru je možné si krásně a příjemně protáhnout tělo. Natrhanými papírky si ukazujeme padání listů ze stromů. Děti v našich pomyslných listech běhají a zcela si to užívají. Co se týče zimní tematiky, v dětech sněh evokuje především Vánoce. V předvánočních hodinách si zpíváme vánoční písňe a říkadla a pro děti je to příjemná změna. Vždy vyprávějí, jak se těší na Ježíška, jaké dárky by si přály a zpívají moc rády koledy. Mimo Vánoce se naše hodiny týkají v první řadě sněhu, který vytvoříme z natrhaných papírků. Děti si ho vezmou do dlaní a foukají do něj. Další možností je házení papírků do vzduchu. Děti tato aktivita velice baví a moc si ji užívají. Při této hře se zcela zapomínají a nevnímají své okolí. Zpíváme při tom písňe typu „*Padá sněh*“ a mnohdy si uvědomím, že zpívají pouze maminky a děti žijí jen „sněhem“.

⁶⁴ Srov. LANGMEIER, J. ,KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*, s. 71

2 Představení dětí

Naší skupinu tvoří seskupení většinou devíti dětí s maminkami. Ne všichni chodí pravidelně, a proto jsou naše hodiny velmi pestré. A to z pohledu počtu dětí, jejich různých povah nebo momentální nálady. Ve skupině máme děti, které neví, proč tam vlastně jsou, ale na druhou stranu také děti, které se na hudební školičku moc těší a chodí tam rády. Některé maminky se mi osobně svěřily, že když nemohly jít na školičku, jejich dítě se rozplakalo a nechtělo připustit, že nikam nepůjdou.

Ve skupině máme zvláště nadaného chlapečka jménem Matouš, jehož schopnosti mě opravdu překvapují. Většina dětí při hraní na nástroje nedokáže držet rytmus. Snažím se maminkám připomínat, aby se pokusily s dětmi hrát trochu do rytmu, aby si děti uvědomily a naučily cítit pravidelnost tempa písni. Matoušek se při každé písničce, ať je rychlejší či pomalejší, vždy přizpůsobí rychlosti písni a podle toho hraje. Nevadí mi, že ostatní děti do nástrojů třeba i bezhlavě buší anebo hrají mimo rytmus, on si stále drží ten správný a nenechá se nikým vyvézt z míry. Tento chlapeček navštěvuje školičku již od svých dvou let, teď k nám chodí třetím rokem, a již ve dvou letech na něm bylo znát, že co se týče rytmických cvičení, je šikovnější než ostatní děti.

Domnívám se, že s dětmi, které na hodinách nechtějí spolupracovat a dělají si, co chtějí, by maminky měly v těchto chvílích více komunikovat. Takovým příkladem je Barča, která už od začátku programu zlobí a nespolupracuje. Maminka zpívá s námi a Barča běhá po místnosti, křičí a rozptyluje tím ostatní děti, které by chtěly spolupracovat. Pouze dvakrát se na začátku hodiny přivítala s námi se všemi a zazpívala si několik písniček. Vydržela se ale soustředit jen část hodiny a pak utekla do vedlejší místnosti do bazénku s míčky a tam strávila zbytek hodiny. Bára tam tráví většiny našich hodin. Na začátku to vždy vypadá, že by mohlo dojít ke změně a Barča by si začala hrát s námi, ale jakmile náš program začne, ona přestane vnímat a žije si ve svém světě. Když se vzájemně představujeme, s doprovodem nástrojů, ona má vždy problém s tím říci své jméno. Vždy začne říkat něco jiného, maminka i já se pokaždé snažíme ji přimět, aby se představila, avšak marně. Při hodinách, když děti zpívají nebo tancují a Barča na sebe svým nevhodným chováním strhává pozornost a tím ruší děti, se snažím její chování změnit, ale jsem bohužel jediná, protože maminka se tomu neustále jen směje a nezakročí. V tomto věku děti dají především na rodiče a na příkazy nebo rady druhých reagují negativně. Pokud se mi podaří přimět Barču, aby si s námi zazpívala,

vezme si nástroj a ještě před začátkem do něj začne bezhlavě bušit. Když začneme zpívat a hrát všichni, ona si stále hraje podle svého a po chvílce bohužel opět odejde. Vzhledem k tomu, že Barče jsou již tři roky, neschopnost pozornosti mě trochu překvapuje.

Zvláštním vystupováním se vyznačuje holčička, která se jmenuje Vaneska. Ta většinu her a písniček se všemi spolupracuje, ale v jednu chvíli se zřejmě něčeho lekne nebo se začne bát, začne skoro plakat a potřebuje vzít do náruče od maminky. Když cítí bezpečí, je schopná pokračovat v programu, ovšem ještě v matčině náručí. Po chvíli se může opět postavit sama na zem a hrát si s ostatními. Je jí asi rok a půl a možná není ještě zvyklá na přítomnost tolika dětí. Zpravidla se takto chovají děti, které na školičku přijdou poprvé. Musejí se přizpůsobit novému prostředí, zvyknout si na nové děti a na hudební tematiku. Ale to jim trvá maximálně po dvě hodiny a pak je to již v pořádku. Vaneska už k nám ale chodí déle a stále má takovéto problémy.

V naší skupince máme ještě jednoho jedince s nezvyklým chováním a tím je čtyřletý Dominik. Dominik se neustále vyhýbá kontaktu s dětmi. Pokud máme všichni vytvořit kruh, on odmítá dát ruku komukoli jinému než mamince. V jedné hře se držíme za ruce a musíme se k sobě co nejvíce přitisknout. Toto Dominik nezvládá. Vždy se odtahuje. Při hře na nástroj pouze drží nástroj v rukách a rozhlíží se kolem sebe. Nezpívá ani nehraje a je znát, že maminka se snaží o zapojení Dominika do všech aktivit, ale Dominik zřejmě potřebuje více času, aby se socializoval. Při představování byl schopný říci své jméno nahlas až po osmi měsících návštěv hrátek. Chodí s ním také jeho bratr Tomášek, kterému je pouze rok a půl a ten je Dominikův protiklad. Ač je o několik let mladší, spolupracuje s ostatními, hraje si se všemi a nepůsobí bázně vůči ostatním dětem. Tomášek si ke mně přijde i sám pro nástroj, kdežto Dominik to sám nedokáže.

Jeden tří a půl roční chlapeček Vojta je hodně závislý na své mamince. Maminka se nemůže vzdálit, protože Vojtíšek by bez měl strach. Ve dvou letech většinou bývají chlapci samostatnější než dívky⁶⁵, ale Vojtíška se to netýká. Vojtíšek je moc šikovný při hře na nástroj a rád si zpívá, hraje a komunikuje s ostatními dětmi, ale to vše jen za přítomnosti maminky.

Lídrem skupiny je čtyřletá Anitka. Je odvážná, nezalekne se maličností, ale především aktivizuje celou skupinu. Nestydí se a moc ráda zpívá. A zpívá nahlas.

⁶⁵ Srov. JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita*, s. 95

Z ostatních dětí, když ji slyší, opadne ostych a začínají také zpívat. Podobné je to i s tancem. Anitku velice baví tancovat a je schopná svou přemíru energie předat všem! Anitka je člověk, kterého by měla mít každá skupina.

Povahově podobným Anitce je Matyáš. Tyto dvě děti patří právě mezi ty, které se rozpláčou, pokud si nemohou jít zazpívat na hudební školičku. Matyášek by také udělal cokoli proto, aby mohl celou naši hodinu zpívat a tancovat. Vždy je první u nástrojů, nejčastěji vybírá písničky a je znát, že hudba ho baví.

Ostatní děti se již nijak zvláště neprojevují. Zpívají, tančí, hrají si, někdy jsou zamlklé, jindy zase průbojnější. Samozřejmě vždy záleží na náladě jedince, od čehož se odvíjí ráz celé hodiny.

Zpěvy na hodinách doprovázím kytarou a ostatní děti mají k dispozici některé Orffovy nástroje, například dřívka, rolničky, triangl, tamburínku nebo shaker. Vždy si mohou vybrat, který nástroj chtějí a na ten hrají. A jelikož za celou hodinu stihneme několik písniček, děti si nástroje mohou vystřídat a zahrát si na celé spektrum hudebních nástrojů.

Naše hodiny začínají pozdravem doprovázeným pohyby, takže hned na začátku děti protáhnou svá malá tělíčka a připraví se na aktivní program následující hodiny. Pozdrav je zakončený v sedě v kruhu, kdy si děti vezmou nástroje a ve zpívané písni se nám všechny představí. Tím si procvičí nejen představování, ale také se naučí veřejnému projevu. Na některé děti musíme čekat, než se představí, jiné se nemohou dočkat. Tento úvod je vždy stejný. Děti by si měly uvědomit, že lidé by se měli při setkání vždy pozdravit a představit se. Další část hodiny se věnujeme zpěvu, říkankám, tancům a hrám. Vždy střídáme rychlejší aktivity s odpočinkovými, písňe s tancem nebo s nástroji, náročnější aktivity a jednoduché úkoly. Vše tak, aby to děti bavilo a měly vyrovnané programy. Je nezbytné je neustále pozorovat a posoudit, jakou aktivitu právě potřebují. Na konci našeho setkání se rozloučíme stejnou básní, kterou se vítáme, doprovázenou opět pohyby.

Zajímavé je všimnout si pozornosti těchto dětí. Z jejich chování je patrné, že holčičky většinou dokáží pozornost udržet déle než chlapci. Vydrží spolupracovat celou hodinu. Chlapci to dokáží pouze tehdy, nejsou-li na hodinách sami. Pokud mají kolem sebe dívky, snaží se soustředit. Když se ale na našem setkání sejdou pouze chlapci, pracovat s nimi celou hodinu je těžké. Vydrží maximálně půl hodiny a potom potřebují vyběhnout jinam a po malé chvilce jsou opět schopni vnímat náš program. Jedinou

výjimkou je ovšem již zmíněný Matyáš, který je z veškerých našich hudebních aktivit nadšený. Při hře na nástroj se opravdu snaží a pokud nezná slova písní, velice rychle se je se zájmem snaží naučit. Některé děti hru na nástroj odbývají a v těchto chvílích zastavíme a já požádám maminky, jestli by s dětmi mohly zkusit hrát a pomáhat jim s udržení rytmu a správného držení nástroje.

Pokud si děti mohou zvolit libovolnou píseň, holčičky si většinou vyberou písničku „Holka modrooká“ a chlapci „Kalamajka mik, mik, mik“. Bohužel příčinu právě tohoto výběru jsem nenalezla. Oblíbená témata všech dětí jsou samozřejmě zvířátka. Velice rády o nich zpívají, napodobují je a hádají jejich zvuky a pohyby. Zvuky zvířat je také naučí rozlišovat vysoké a nízké nebo hlasité a tiché tóny. Tím pomalu začínají cítit rozdíly a změny ve svém hlase. Uvědomí si, že je možné si s hlasem hrát, že neexistuje pouze jedna výška tónu, ale že bručení medvědů znázorní hlubokým tišším hlasem a naopak pro zpěv ptáčků musí jejich hlas vyskočit o mnoho tónů výše. Děti se všechny tyto hlasové rozdíly učí nevědomky, zábavou a hrou.

3 Hudební projekt

3.1 PODZIM

Cíl: procvičit jemnou motoriku ruky, cit pro rytmus, tematika týkající se podzimu

Pomůcky: natrhané papírky, Orffovy nástroje - dřívka, tamburínka, bubínek, triangl, rolničky

Na začátku hodiny se s dětmi přivítáme úvodní básničkou **Dobrý den**, doprovázenou protahovacími cviky.

Dobrý den, dobrý den, dneska máme krásný den,

dobrý den, dobrý den, zpívat si a hrát budem.

Až já se natáhnu, až na strop dosáhnu

a pak se skrčím do výšky skočím

a pak se zatočím, celý svět roztočím

a pak si sednu a ani se nehnu.

Jelikož konec této básničky ukončíme v sedě v kroužku, pokračujeme výběrem nástrojů a vzájemným představováním doprovázeným zpěvem a hrou na nástroje. Všichni začneme zpívat „*Jak-se-jme-nu-ješ? My-se-na-to-ptá-me.*“ Všichni se díváme na jedno dítě, které nám samo nebo s pomocí maminky řekne své jméno, například „*Anitka*“. Na to jí všichni odpovíme zpěvem „*Ty-jsi-Anitka-my-ti-za-zpí-vá-me.*“

Po představování využijeme toho, že máme u sebe nástroje a zazpíváme si první písničku **Tluče bubeníček**. Jednomu dítěti dám bubínek a pro tuto chvíli se stane bubeníčkem on. Kdo z dětí chce, může se stát také bubeníčkem, a to tak, že ťuká dřívky o zem.

Odneseme nástroje na jedno místo, aby nám nepřekážely a neuklouzli jsme na nich. Vyskočíme a zatancujeme si s dětmi oblíbenou píseň **Už ty pilky dořezaly**. Děti tancují ve dvojicích spolu nebo s maminkami.

<i>Už ty pilky dořezaly,</i>	chytíme se překříženě za ruce
<i>už ty mlýnky domlely,</i>	pustíme se a uděláme rukama „mlýnek“
<i>už sedláci vymlátíli</i>	znázorníme mlácení
<i>mají prázdné stodoly.</i>	vytáčíme dlaně jako symbol záporu
<i>Jura enem poskakuje,</i>	skáčeme
<i>Hanka se zas jen točí,</i>	točíme se dokola
<i>muzikanti podřimují,</i>	spojíme dlaně, položíme na ně hlavu a napodobíme spánek
<i>hrom ať do nich uhodí!</i>	zatleskáme a zadupeme

Rozestoupíme se po místnosti a z našich prstů se stanou **Dešťové kapičky**. Hýbáme s nimi, jako kdyby se z nich staly opravdové kapky deště. Tím si procvičujeme jemnou motoriku ruky a rozvíjíme také fantazii.

Sedneme si opět do kroužku, děti si vezmou nástroje a já se zeptám, jestli někdo ví, jak se hraje na housličky, na basu, na trumpetu a na bubínek. Ukážeme si s dětmi, jak se na tyto nástroje hraje a začneme se učit písničku **Já jsem muzikant**. Polovinu sloky hrají děti na své nástroje a druhou polovinu předvádějí hru na nástroje uvedené v písni. Touto písni se děti seznámí s dalšími nástroji a ukážou si, jak se na ně hraje.

Přinesu krabičku s natrhanými papírky. Sedneme si k ní a každý si do dlaní vezme hrstku papírků. Zkusíme se zhluboka nadechnout a papírky z dlaně vyfouknout. To

zkoušíme několikrát, dokud nesfoukneme všechny. Po chvilce začneme papírky vyhazovat do vzduchu tak, aby kolem nás litaly a k tomu si povídáme o větru **Foukej, foukej, větříčku**.

*Foukej, foukej, větříčku,
shod' mi jednu hruštičku.
Shod' mi jednu nebo dvě,
budou sladké obě dvě.*

Uklízíme rozházené papírky a zazpíváme si k tomu píseň **Kočka leze dírou**.

Vezmeme si všichni dřívka a zkusíme napodobit, jak to zní, když venku prší. Ťukáme dřívky o podlahu. Pokusíme se předvést malý deštík, kdy je třeba opravdu jen lehce ťukat do podlahy, ale také velký liják, kdy musí děti vynaložit větší sílu. Nacvičujeme tím také hlasitost zvuků a její ovládní. Poté si zazpíváme **Prší, prší**. Kdo chce, může ťukat do rytmu o zem, kdo chce, tak dřívky o sebe. Je to na uvážení každého, co komu více připomíná déšť.

Vrátíme nástroje na jedno místo a stoupneme si do kruhu. Chytíme se všichni za ruce a zazpíváme a zatančíme si **Kolo, kolo mlýnský**. Tato písnička se dětem velice líbí a chtějí ji vždy opakovat.

Učíme se říkanku **O dešti a deštníku**.

Padá, padá deštiček

sedneme si na bobek, prsty znázorníme
padání dešťových kapek na zem

na malinký deštníček.

nad hlavou uděláme obrys malého
deštníčku

Padá, padá deštík

stoupneme si, prsty znázorníme padání
dešťových kapek

na veliký deštník.

nad hlavou ukážeme obrys velkého
deštníku

Sedneme si, posadíme si děti na nohy a do rytmu říkanky **Hopsa hejsa** děti nadzvedáváme.

Posadíme se do kroužku, vezmeme si všichni nástroje a zazpíváme si ještě poslední písničku podle vlastního výběru dětí. Dnes je jí písnička **Holka modrooká**.

Odevzdáme nástroje, stoupneme si do kruhu a rozloučíme se básní **Dobry den** přizpůsobenou loučení.

Dobry den, dobry den, to byl dneska krásny den.

Dobry den, dobry den, sejdeme se za týden.

3.2 ZIMA

Cíl: koordinovat své pohyby v souvislosti s rytmem

Pomůcky: natrhané papírky, Orffovy nástroje – dřívka, bubínek, tamburínka, triangel, rolničky

Setkání začneme přivítáním **Dobry den**, které ukončíme v sedě. Poté si rozdáme nástroje a představíme se. Zazpíváme si písničku **Komáři se ženili**, aby se děti vžily do světa hudby. Odneseeme nástroje stranou, abychom mohli běhat po místnosti.

Řekneme si **O bramboře**, která se koulela ze dvora. Děti už ví, co bude následovat a těší se.

*Koulela se ze dvora
velikánská brambora.*

*Neviděla, neslyšela,
že odněkud seshora
spadla na ni závora.*

*Kam koukáš, ty závoro?
na tebe, ty bramboro!*

*Kdyby tudy projel vlak,
byl by z tebe bramborák.*

točíme se dokola
naznačíme gestem velkou věc
zakryjeme si oči, zacpeme si uši,
podíváme se nahoru
natáhneme ruce a tleskneme s nimi
hrozíme prstem
ukazujeme prstem na děti
simulujeme pohyb při běhu
tleskáme rukama do rytmu

Sedneme si do kruhu, děti si vyberou nástroje a zazpíváme si píseň **Kalamajka mik, mik, mik a To je zlatý posvícení**. Maminky se snaží s dětmi hrát a udržovat rytmus. Děti pak lépe cítí pravidelné doby a rytmické členění písní.

Učíme se hru **Kouzelný pohyb**, kterou si ukážeme odlišení mezi tichem a hlukem a zkusíme tyto faktory ovlivňovat. Vezmeme si nástroje dle vlastního výběru. Vysvětlím dětem, že budeme všichni hrát tak, jak budeme chtít. Rychle, pomalu, nahlas, tišeji. Až dvakrát tlesknu a zavolám „STOP“, musí všechny děti přestat hrát. Napoprvé po našem „kouzelném pohybu“ dvě děti pokračovaly v hraní, ale když jsme tuto hru zkusili podruhé, všichni ztichli okamžitě, což mě velice překvapilo. Myslela jsem, že to budeme trénovat dlouho, ale děti jsou opravdu velice šikovné a učenlivé.

Vyskočíme nahoru a zazpíváme a zatancujeme si píseň **Cib, cib, cibulka**. Snažíme se stoj a podřep střídat v rytmu.

<i>Cib cib cibulka</i>	podřep do rytmu
<i>mak mak makulka.</i>	
<i>Když jsem byla malička,</i>	skrčíme se do dřepu
<i>chovala mě matička.</i>	předvedeme chování dítěte
<i>A teď už jsem velká,</i>	stoupneme na špičky a vytáhneme se co nejvíce ke stropu
<i>musím chovat Jeníka</i>	opět předvedeme chování dítěte

Zkoušíme opakovat zvuk **Sirény**. Pokrčíme se do dřepu, nasadíme tón a pomalu se zvedáme a snažíme se zvyšovat i náš tón. Tento úkol je pro děti poměrně složitý, ale pozorují, že se opravdu snaží. Tuto hru cvičíme už déle a jsou na dětech vidět pokroky. Každou hodinu jsou jejich výkony lepší.

Přinesu krabičku s natrhanými papírky, sedneme si všichni kolem ní, vezmeme si do dlaní natrhané papírky, foukáme do nich a mezitím si zazpíváme **Sněží, sněží**. Po dozpívání této písničky si všichni nabíráme do rukou náš „sníh“ vytvořený z papírků a házíme ho do vzduchu. K tomu si zpíváme píseň **Padá sníh, padá sníh**. Při uklízení papírků zpět do krabičky zpíváme dětmi vybranou písničku **Bude zima, bude mráz**.

„Nyní se z nás stanou medvědi, kteří si chtějí postavit svůj domeček, do kterého by se mohli schovat. A kdo z vás ví, jak dělají medvědi?“ Děti, které ví, s nadšením předvádějí pohyby i zvuky medvěda, ostatní děti to opakují po nich. Pak si řekneme básničku o **Mědvědovi** končící slovy „...pak se schovám do pelíšku“. V tuto chvíli si

všichni klekneme, posadíme na paty a schováme si hlavu mezi paže. Tímto pohybem jsou děti přiměny dýchat břichem, což jim pomáhá k nácvičku správného dechu.⁶⁶

Zůstaneme na zemi, děti si vezmou nástroje a vyberou si písničku, kterou by si chtěly zazpívat. Dnes je jí **Holka modrooká**. Velice oblíbenými jsou také písně o koních, a proto zpíváme ještě jednu píseň **Já mám koně**. Při této písni si vezmou děti rekvizity koní a doprovázejí zpěv „jízdou na koni“.

Na konci setkání se všichni sejdeme v kruhu, abychom se rozloučili básní **Dobry den**.

3.3 JARO

Cíl: protáhnout celé tělo, procvičit tonální cítění

Pomůcky: kruhy, barevné míčky, rekvizity koní, Orffovy nástroje- tyčky, triangl, tamburínka, bubínek, rolničky

Přivítáme se básní **Dobry den**. Po této menší rozcvičce si vezmeme nástroje a navzájem se představíme. Vratíme nástroje zpět a jdeme se zahřát tancem **Kolo, kolo mlýnský**. Děti rády začínají touto písní, protože ji znají všechny.

Zahrajeme si na káčátka. Ukážeme si, jak chodí káčátka, ve dřepu, a přitom si povídáme o tom, jak se **Káčátka batolí**.

Vyskočíme a „jdeme pomoci zahradníkovi do zahrady.“ Dáme si na rameno pomyslnou motyku a zpíváme **Šel zahradník do zahrady**.

<i>Šel zahradník do zahrady s motykou, s motykou,</i>	na rameni máme imaginární motyku a jdeme
<i>vykopal tam rozmarýnu velikou, velikou.</i>	naznačujeme kopání
<i>Nebyla to rozmarýna, byl to křen, byl to křen,</i>	ukazujeme symbol záporu
<i>vyhodil ho zahradníček z okna ven, z okna ven.</i>	vezmeme děti a vyhazujeme je do vzduchu

⁶⁶ Srov. D'ANDREA, F. *Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování*, s. 56

Dojdeme si pro čtyři velké kruhy a do kyblíku si dáme malé barevné míčky. Kruhy si rozestavíme vedle sebe tak, aby se ke každému mohly děti dostat. Děti mají za úkol dávat červené míčky do jednoho kruhu. K tomu si zpíváme píseň **Červený šátečku**. Po dozpívání této písně si děti vezmou žluté míčky a nosí je do dalšího kruhu. Žluté míčky jsou doprovázeny písničkou **Sluníčko, sluníčko**. Následující barva je zelená, při které si společně s dětmi zpíváme **Travička zelená**. Do posledního kruhu dáváme modré míčky, které doprovázíme písničkou **Holka modrooká**. Když jsou všechny míčky rozdané v kruzích, ještě jednou si zopakujeme jednotlivé barvy, které v kruzích máme. Zpíváním výše uvedených písní si děti nevědomky spojují název barvy s vizuálním vjemem a konkrétní barvy s přírodními jevy.

Naučíme se novou básničku **Myška tanečnice**.

<i>Měl jsem myšku tanečnici, tancovala po světnici.</i>	dáme si ruce v bok a tancujeme
<i>Byla černá a i bílá, každému se líbila.</i>	krouživými pohyby si hladíme břicho dáme si ruce na tváře a kýveme hlavou
<i>Když jsem přišel ze dvorečka, tancovala do kolečka.</i>	představujeme pohyb chůze točíme se dokola
<i>Dupla tam a dupla sem, zavrtěla ocasem.</i>	dupneme jednou nohou, dupneme druhou nohou pokrčíme se, dáme si ruce na stehna a zavrtíme zadečkem

Lehneme si na záda a zahrajeme si na **Hady**. Zhluboka se nadechneme a s výdechem syčíme jako hadi co nejdále to jde. Maminky přitom pozorují, zda se dítěti hýbe břicho. Pokud se nadechuje a vydechuje břichem, má velice dobrý předpoklad pro správné dýchání při zpěvu.

Zazpíváme si písničku **Utíkej, Káčo**. Děti budou představovat Káču a jejich maminky budou kocouři. Maminky budou tedy chytat děti. Začneme zpívat a děti před maminkami utíkají.

Dvě maminky stojí naproti sobě, spojí ruce a tím vytvoří bránu. Všichni ostatní se chytí za ruce, udělají hada a za doprovodu písně **Zlatá brána** procházejí naší

vytvořenou branou. Touto melodií si děti procvičí tonální cítění a zpěv základních intervalů, tercie a sekundy.

Sedneme si do kolečka, děti si vezmou nástroje a vyberou písničku, která se jim líbí. Dnes je to písnička **Já do lesa nepojedu**. Intonačně je tato písnička těžší, ale děti se snaží dodržovat výškové rozdíly tónů, a proto je pro ně také přínosem v jejich hudebním vzdělávání.

Odevzdáme nástroje, uklidíme je a rozloučíme se obvyklou básní **Dobry den**.

3.4 LÉTO

Cíl: rozvoj rytmického cítění, přesný rytmus, seznámit se se zvuky zvířat

Pomůcky: Orffovy nástroje – dřívka, bubínek, triangel, tamburínka, rolničky

Přivítáme se básní **Dobry den**. Sedneme si do kroužku, děti dostanou nástroje a postupně se všichni představíme.

Naučíme se novou říkanku **O bublině**. Postavíme se do kroužku tak, aby vždy stálo dítě, matka, dítě. Nesmí stát dvě děti vedle sebe. Chytíme se za ruce a uděláme co nejmenší kruh.

Děti, velká novina,

přiletěla bublina,

bublina se nafukuje,

přítom takhle poskakuje.

Podívejte, děti, jak bublina letí.

Přiletěla před náš dům,

udělala prásk a bum!

stojíme v kruhu a šeptáme

řekneme nahlas

zvětšujeme kruh

skáčeme

zvedneme děti do vzduchu a běžíme s nimi dokola

zastavíme a postavíme děti na zem

tleskneme a spadneme na zem

Zapíváme si píseň **Šla Nanynka do zelí** a zatancujeme si k tomu. Při tomto tanci se v některých částech písničky dupe do rytmu a je možné tím zjistit, na jaké úrovni mají děti rozvinuté rytmické cítění a procvičit ho s nimi.

Postavíme se do kruhu, chytíme se za ruce a zazpíváme si píseň **Pásla ovečky**. Tato písnička je ideální pro zdokonalování citu pro rytmus, a to pravidelným zmenšováním a zvětšováním kolečka nebo dupáním a cupitáním.

Sedneme si na zem do kruhu, děti si vyberou nástroje a zahrajeme si písničku **Píšťala**.

Ptáček v holi píská trylek, ptáčátka pípají z dírek.

Trylylyly tralala, trylylyly tralala, trylylyly tralala,

Copak je to? PÍŠŤALA!

Ptáček píská první tón a ptáčátka hned potom.

Trylylyly tralala, trylylyly tralala, trylylyly tralala,

Copak je to? PÍŠŤALA!

Celou píseň zpíváme všichni, jen podtržená slova děti zakřičí samy.

Pak se kouzelným slůvkem a pohybem proměníme v **Opičky**. Touto básní si procvičujeme motoriku prstů na nohou a výškové rozdíly hlasu.

My jsme malé opičky,

pomůžeme dětem skrčit prsty na nohou, dáme ruce nahoru a vysokým tónem hlasu říkáme text

cvičíme si nožičky.

My jsme velké opice

vrátíme prsty na nohou do normální polohy a hlubokým hlasem říkáme text

a zlobíme velice!

běháme s maminkami za dětmi a lechtáme je

Trochu se zklidníme. Sedneme si do kruhu, rozdáme si nástroje a zazpíváme si písničku **Pec nám spadla**. Poprosím maminky, aby se s dětmi snažily hrát do rytmu. Aby cítily pravidelnost každého slova a uvědomily si, že vše má svůj pravidelný puls.

Vyskočíme opět nahoru a zatancujeme si ke sloům písně **Hajho husy**.

//:Hajho husy ze pšenice,

dáme si ruce v bok a tancujeme

hajho husy ze žita.://

//:Lepší je ta malá holka,

jdeme do dřepu

nežli je ta veliká.://

vyskočíme nahoru a dáme ruce co nejvýš,
abychom se protáhli

//:Ta malá se sama točí

točíme se

a ta velká nemůže.://

ukazujeme rukama symbol záporu

//:Ona čeká na chasníka,

vezmeme děti a houpeme s nimi mezi
nohama

až jí chasník pomůže.://

Uděláme kruh, sedneme si, vezmeme si nástroje a zazpíváme si písničku **Krávy, krávy**.

1.sloka:

//:Krávy, krávy, jak si vlastně povídáte,

Krávy, krávy, jakou máte řeč?://

Bůbůbů bůbůbů bůbůbů...

První sloku máme vždy stejnou, ale zvířata ve slokách ostatních měníme. Nejdříve děti vymýšlely pouze klasická zvířátka, jako pejska nebo kočičku, ale časem se nám v písničce začaly objevovat taková zvířata jako prasátka, koníčky, oslíci, hadi, žáby a dokonce i ryby. Děti mají opravdu nekonečnou fantazii a dokáží vymyslet neuvěřitelné spektrum nových možností.

Zůstaneme sedět a děti si, jako vždy na konci setkání, vyberou libovolnou píseň. Tentokrát jí byla písnička **Na tom pražském mostě**.

Rozloučíme se básničkou **Dobry den** a děti si mohou jít hrát podle své chuti.

Závěr

Již od narození je důležité vnímat zvuky kolem sebe a věnovat se aktivně hudbě. V dnešní době, kdy jsou lidem vštěpovány konkrétní druhy hudby a je jim odepírána vlastní volba, je tlumen rozvoj vlastní fantazie. Proto je potřeba se již s malými dětmi věnovat hudbě a rozvíjet jejich hudební schopnosti, protože čím je člověk mladší, tím snadněji se učí.

Během studia a tvorby této práce jsem získala mnoho nových cenných poznatků, které mohu využít v činnosti s dětmi předškolního věku. Rozšířila jsem si vědomosti o tom, co děti vnímají, aniž bychom to my, dospělí, věděli. Jakých detailů si všímají a do jaké míry se nechají ovlivnit vzory dospělých.

Dítě již v prenatálním období vnímá tlukot matčina srdce, čímž získává první zkušenosti s pravidelným rytmem. Po narození vnímá dítě mnohem více zvuků, než jsem si myslela. Je pro něj přínosem i pouhé pobrukování matky při kolébání. Jednoduché melodie, které mu zpívá, rozvíjejí jeho hudební schopnosti i samotné vnímání hudby.

Uvědomila jsem si, že v domácnosti si lze vyrobit nástroj skutečně z čehokoli. Dítě tak může rozeznat zvuky libé, spojit si je s hudbou, a zvuky, které mu jsou nepříjemné.

Hudební rozvoj dítěte lze povzbudit mnoha cvičeními, která budou děti bavit a zároveň jim budou prospěšné. Je možné děti naučit správně dýchat pomocí zábavných cvičení, což jsem si potvrdila také vlastní praxí. Naučit děti odlišovat tónové výšky lze také procvičováním zvuků zvířat a děti tato aktivita velice baví.

Při studiu materiálů jsem se také dověděla, jaké motorické odezvy na hudbu děti mají. V praxi jsem se na tuto skutečnost zaměřila a uvědomila si, jak děti na hudbu reagují. Pozitivní účinky hudby se nemusejí využívat pouze při práci se zdravými dětmi, ale mají příznivý vliv na psychickou rovnováhu a dobrou náladu dětí handicapovaných.

Své znalosti jsem si rozšířila o mnoho užitečných a praktických informací, ale rozsah této práce mi bohužel neumožnil zabývat se tímto tématem do hloubky. Tato problematika mě velice zaujala, a proto bych se jí ráda věnovala i v budoucnu.

Seznam použitých zdrojů

D'ANDREA, F. *Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování*. Přel. I. Hlaváčková. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-232-7

GRIGOVÁ, V. *Všeobecná hudební nauka*. Olomouc: ALDA, 1998. ISBN 80-85600-46-3

HOLAS, M. *Malý slovník základních pojmů z hudební pedagogiky a psychologie*. 1. vyd. Praha: Akademie muzických umění, 2001. ISBN 80-85883-79-1

JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2284-9

KULHÁNKOVÁ, E. *Písničky a říkadla s tancem: náměty pro pohybovou výchovu dětí od 3 do 10 let*. 3. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-171-9

LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X

PIAGET, J. *Psychologie osobnosti*. Přel. E. Vyskočilová. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970.

SEDLÁK, F. *Základy hudební psychologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-20587-9

ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, ISBN 80-7178-264-5

TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-916-X

TICHÁ, A.; RAKOVÁ, M. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-100-6

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8

ZENKL, L. *ABC hudební nauky*, 2. vyd. Praha: Editio Supraphon, 1987.

Seznam příloh

Příloha I: Fotografie (přivítání)

Příloha II: Fotografie (zpívání písně Já do lesa nepojedu)

Příloha III: Fotografie (tancování písně Šel zahradník do zahrady a procvičování koordinace pohybů s hudbou)

Příloha IV: Fotografie (zpívání písně Krávy, krávy a zkoušení zvuků zvířat)

Příloha V: Fotografie (zpívání písničky Píšťala při procvičování rytmu)

Příloha VI: Fotografie (představování)

Příloha VII: Fotografie (přiznávání rytmu nadzdvihováním dětí při říkance Hopsa hejsa)

Příloha VIII: Fotografie (dětmi velmi oblíbená písnička Už ty pilky dořezaly a procvičování vzájemné spolupráce)

Příloha IX: Fotografie (vybírání nástrojů)

Příloha X: Fotografie (házení natrhanými papírky při zpívání písně Padá sníh)

Přílohy

Příloha I: Fotografie (přivítání)

Příloha II: Fotografie (zpívání písně Já do lesa nepojedu)

Příloha III: Fotografie (tancování písně Šel zahradník do zahrady a procvičování koordinace pohybů s hudbou)

Příloha IV: Fotografie (zpívání písně Krávy, krávy a zkoušení zvuků zvířat)

Příloha V: Fotografie (zpívání písničky Píšťala při procvičování rytmu)

Příloha VI: Fotografie (představování)

Příloha VII: Fotografie (přiznávání rytmu nadzdvihováním dětí při říkance Hopsa hejsa)

Příloha VIII: Fotografie (dětmi velmi oblíbená písnička Už ty pilky dořezaly a procvičování vzájemné spolupráce)

Příloha IX: Fotografie (vybírání nástrojů)

Příloha X: Fotografie (házení natrhanými papírky při zpívání písně Padá sněh)

Abstrakt

LOŠKOVÁ, L. *Rozvíjení hudebního a rytmického cítění u dětí od 1 roku do 4 let*. České Budějovice 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce Mgr. Karel Ochozka.

Klíčová slova: dětský hlas, hudba a její účinky, hudební schopnosti, amúzie

Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část se dělí na tři hlavní kapitoly. První nás seznamuje s psychologickým vývojem dítěte v předškolním věku. Druhá kapitola se zabývá rozvojem hudebního vnímání a vyjadřování dětí. Důležitým tématem této kapitoly je dětský hlas, techniky zpěvu a různá cvičení pro správný rozvoj zpěvního hlasu. Součástí je také seznámení s využitím pozitivních účinků hudby a motorických reakcí dětí na ni. Poslední kapitola je věnována specifiku hudebních schopností a jejich rozvoji. V praktické části se věnuji vlastnímu projektu v mateřském centru. Nejdříve představuji skupinu dětí, se kterými spolupracuji, a poté přibližuji některá konkrétní setkání s nimi při hudebních hrátkách.

Abstract

Development of musical and rhythmic sensibility of children from 1 to 4 years.

Key words: children voice, music and its effects, music abilities, non-musicality

My thesis is divided into two parts, theoretical and practical. Theoretical part consists of three main chapters. The first one gets us to know the psychological development of a pre-school child. The second one is about development of music perception and children expression. Important item of this chapter is children voice, singing technic and various exercises for right development of sing voice. Part of it is also identification with using positive effects of music and childrens kinetic reactions to it. The last chapter is specifically focused to the music abilities and their development. In the practical part I'm specialising in the project of the nursery center on it's own. Firtst of all I introduce the crew of children I work with, then I describe some practicular meetings with them during the music plays.